

6.3.2009

Dnro 4314/4/06

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Håkan Stoor

PÄIHDEPOTILAAN HOIDON LOPETTAMISESTA EI PÄÄTETTY POTILASLAIN MUKAISESTI

1

KANTELU

Kantelijat arvostelivat kirjeessään 18.12.2006 A:n kunnan päihdepalvelun ja Palveluntarjoaja B:n menettelyä heidän poikansa hoidossa.

Kantelijoiden mielestä Potilaan saamassa opioidiriippuvaisten korvaushoidossa on menetelty virheellisesti seuraavalla tavalla:

- häntä ei päästetty muuttamaan pääkaupunkiseudulle,
- hänen hoitonsa palveluntarjoaja B:n kuntoutusyhteisössä lopetettiin rangaistusluonteisesti 19.2.xxxx ja hänet poistettiin hoitopaikasta, vaikka hänellä ei ollut asuntoa eikä tukiverkostoa,
- hänen korvaushoitonsa lopetettiin kokonaan 13.10.xxxx häntä kuulematta ja ilman riittävää perustetta

3

RATKAISU

Käsitykseni mukaan Potilaan korvaushoidon lopettamiselle 13.10.xxxx ei ole esitetty riittäviä perusteita. Nähdäkseni hoidon lopettaminen ei ollut välttämätöntä tilanteessa, jossa hän oli vangittuna eikä muodostanut konkreettista uhkaa Palveluntarjoaja B:n henkilökunnalle tai muille potilaille eikä ollut selvitetty muita mahdollisuuksia jatkaa hänen hoitoaan A:n kunnan kustantamana vankilasta vapautumisen jälkeen. Hoidon lopettamisesta päätettäessä häntä ei myöskään ole kuultu potilaslain edellyttämällä tavalla (jälj. jakso 4.5).

Nähdäkseni perustuslaissa turvattu jokaisen oikeus itse valita asuinpaikkansa saattaa edellyttää hoitohenkilökunnan yhteydenottoa korvaushoitopotilaan osoittaman uuden kotikunnan viranomaisiin tai hoitopaikkoihin potilaan jatkohoidon järjestämiseksi, jos potilaan terveydentila sitä edellyttää. En kuitenkaan ole havainnut, että Palveluntarjoaja B:n tai A:n kunnan henkilökunta olisi laiminlyönyt velvollisuuksiaan tältä osin (jälj. jakso 4.3).

Muilta osin asiassa ei ole ilmennyt aihetta oikeusasiamiehen toimenpiteisiin.

4

PERUSTELUT

4.1

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimivalta tutkia Palveluntarjoaja B:n menettelyä

Perustuslain mukaan oikeusasiamiehen valvottaviin kuuluvat viranomaiset, virkamiehet ja julkisyhteisöjen työntekijät ja muut julkista tehtävää suorittavat. Palveluntarjoaja B ei ole viranomainen, mutta se hoitaa julkista tehtävää huolehtiessaan A:n kunnan päihdehuoltopalveluista. Näin ollen säätiö ja sen työntekijät kuuluvat oikeusasiamiehen valvontaan.

4.3

Muuttaminen pääkaupunkiseudulle

Palveluntarjoaja B:n antaman selvityksen mukaan Potilasta ei estetty muuttamasta Etelä-Suomeen. Huumevieroitushoidon ja lyhyeksi jääneen kuntoutusyhdistyksen perusteella laadittiin viivyttelemättä yhteenvedot hoitajaksoista hoitotietojen siirtämiseksi tarvittaessa muualle, mikäli potilas olisi halunnut muuttaa pääkaupunkiseudulle. Mitään erillistä lisälähetettä ei A:n kunnassa kirjoissa olevasta henkilöstä katsottu aiheelliseksi tehdä, koska jokainen kunta päättää itse päihdehuollostaan ja mahdollisen korvaushoidon tarjoamisesta.

Pidän selvityksessä esitettyä käsitystä hoidon järjestämisvastuusta voimassa olevan lainsäädännön mukaisena. Hoidon hankkiminen toiselta palveluntarjoajalta on kunnan harkinnassa. Toisaalta on myös otettava huomioon, että perustuslain 9 §:n mukaan Suomen kansalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen. Nähdäkseni perusoikeuksien turvaamisvelvoite saattaa edellyttää viranomaisilta yhteydenottoa potilaan osoittaman uuden kotikunnan viranomaisiin tai hoitopaikkoihin potilaan jatkohoidon järjestämiseksi, jos potilaan terveydentila sitä edellyttää.

Saadun selvityksen perusteella Palveluntarjoaja on tukenut Potilaan vierailuja ja lomia pääkaupunkiseudulla olemalla yhteydessä siellä korvaushoitoa antaviin toimintayksiköihin. Asiassa ei ole selvitystä sellaisista Potilaan pysyvää muuttoa koskevia suunnitelmista, joiden osalta voisin katsoa Palveluntarjoajan tai A:n kunnan sosiaali- ja terveystoimen laiminlyöneen velvollisuuksiaan.

4.4

Hoidon lopettamista koskevat päätökset

4.4.1

Palveluntarjoaja B:n ja A:n kunnan sosiaali- ja terveystoimen selvitykset

Palveluntarjoaja B:llä Potilaan hoito aloitettiin ensin huumevieroitusyksikössä. Vieroitusyksiköstä hän siirtyi 11.2.xxxx Palveluntarjoajan kuntoutusyhdistyksen hoitoon. Tässä yhteydessä hän allekirjoitti hoitosopimuksen, jossa todetaan, että hoitosopimuksen ja sääntöjen rikkominen johtaa uloskirjoitukseen. Hoitosopimuksen mukaan yksikön ulkopuolella liikutaan ainoastaan henkilö-

kunnan seurassa. Sääntöjen mukaan käyttäytymisen ja kielenkäytön tulee olla asiallista. Kaikki fyysisen ja henkisen väkivallan käyttö ja sillä uhkaaminen on kielletty.

Potilas oli 19.2.xxxx hoitosopimuksen vastaisesti lähtenyt yhteisön ulkopuolelle ilman saattajaa. Hänelle oli tämän johdosta annettu kirjallinen varoitus, jossa todettiin, että seuraavasta hoitosopimus- tai sääntörikkomuksesta seuraa suoraan uloskirjoitus. Tämän johdosta potilaan käytös oli muuttunut aggressiiviseksi, eikä häneen saatu keskusteluyhteyttä. Tässä tilanteessa katsottiin, että yhteisön muiden asiakkaiden ja henkilökunnan turvallisuus vaarantuisi ja ainoaksi vaihtoehdoksi nähtiin hoidon lopettaminen.

Uloskirjoituksen yhteydessä henkilökunta varmisti, että Potilas ei jäisi ilman yösijaa järjestämällä hänelle yöpymispaikan A:n kunnassa. Lisäksi hän sai mukaansa ilta- ja yölääkkeitä ja sovittiin, että hän tulee seuraavana päivänä sopimaan jatkohoidosta.

Seuraavana päivänä laadittiin uusi hoitosopimus. Sopimuksen mukaan Potilas saisi korvaushoitoa Palveluntarjoaja B:n ylläpitämällä huumeopoliiklinikalla, missä hän saisi lääkkeensä valvotusti.

Potilas pidätettiin 6.10.xxxx epäiltynä toisen korvaushoidossa olleen potilaan tapon yrityksestä. Teko oli tapahtunut yleisellä paikalla. Potilaan ollessa pidätettynä ja myöhemmin vangittuna poliisivankilassa, Palveluntarjoaja B:stä toimitettiin hänelle lääkkeet sinne.

Potilas siirrettiin vankilaan. Palveluntarjoaja B:stä lähetettiin vankilan lääkärille kirje, jossa ilmoitettiin, että hoitosopimuksen ehtojen mukaan Palveluntarjoaja B:n huumeopoliiklinikan työryhmä katsoo ainoaksi mahdollisuudeksi korvaushoidon lopettamisen, koska väkivaltainen käyttäytyminen vaarantaa sekä työntekijöiden että muiden huumeopoliiklinikan asiakkaiden turvallisuuden. Kirje lähetettiin tiedoksi myös A:n kunnan päihdepalveluyksikön johtajalle ja Potilaalle.

Palveluntarjoaja B:n antaman selvityksen mukaan Potilas oli 20.2.xxxx allekirjoittanut korvaushoitosopimuksen, jonka mukaan potilas sitoutuu käyttäytymään henkilökuntaa tai muita asiakkaita kohtaan asiallisesti. Uhkaava ja/tai väkivaltainen käytös johtaa sopimuksen mukaan hoidon lopettamiseen. Selvityksen mukaan potilaan ajoittain epäasiallinen käyttäytymisen, karkean ja loukkaavan kielenkäytön ja toiseen korvaushoitopotilaaseen kohdistuneen väkivaltaisen käytöksen vuoksi korvaushoitotyöryhmä päätyi ainoana vaihtoehtona korvaushoidon lopettamiseen, koska potilaan väkivaltainen käyttäytymisen katsottiin vaarantavan sekä työntekijöiden että muiden huumeopoliiklinikan potilaiden turvallisuuden. Koska ongelmia oli ilmennyt koko korvaushoidon ajan ja potilas tiesi korvaushoitosopimuksen ehdoista ja oli niihin sitoutunut, hoitoa ei säätiön mielestä lopetettu ennalta informoimatta tai epäasiallisin perustein.

Vankilaan lähetetyn kirjeen liitteenä oli suunnitelma korvaushoidon lopettamisesta kuukauden kuluessa. Palveluntarjoaja B:n selvityksessä todetaan, että oli mahdollista, että Potilas olisi vapautettu kuukauden mittaisen tutkintavankeuden jälkeen ja hän olisi palannut takaisin A:n kuntaan. Koska Palveluntarjoaja B:n henkilökunta oli nähnyt mahdottomaksi korvaushoidon jatkamisen A:n kunnassa, oli laadittu suunnitelma, joka oli mahdollista toteuttaa kuukauden kuluessa. Korvaushoidon alasajon nopeus oli kuitenkin suunnitelmassa jätetty vankilalääkäriin harkittavaksi sen mukaan, miten pitkäksi potilaan oleskelu vankilassa muodostuisi.

A:n kunnan antaman selvityksen mukaan Potilaan hoitoa ei lopetettu rangaistusluonteisesti 19.12.xxxx, vaan hänen allekirjoittamansa sopimuksen ja Palveluntarjoaja B:llä voimassa olevien sääntöjen mukaisesti. Hänen hoitoaan ei lopetettu 13.10.xxxx, vaan hoidon toteutuksen jatko siirtyi vankilaan Palveluntarjoaja B:n lääkärin korvaushoidon lopettamisesta laatimien ohjeiden mukaan. Kunnan käsityksen mukaan Potilaan hoidossa on menetelty asianmukaisesti.

4.4.2

Lääninhallituksen lausunto

Länsi-Suomen lääninhallituksen antamassa lausunnossa todetaan muun muassa seuraavaa.

Potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Päihdepotilaan hoidossa avainsanoja ovat yhteisymmärryksessä ja lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Päihdepotilas ei voi vaatia sellaista lääkettä, joka ei ole lääketieteellisesti hyväksyttävää.

Selvityksestä ilmenee, että Potilaan Palveluntarjoaja B:n kanssa tekemä yhteistyösopimus ei toteutunut sovitulla tavalla eikä korvaushoitoa voitu enää toteuttaa lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Potilaan kanssa hoito oli järjestetty yhteisesti laaditulla sopimuksella. Sopimus edellytti, että potilas luopuu perusoikeuksiksi katsotuista oikeuksistaan. Sovitut asiat olivat kuitenkin sellaisia, jotka hoidon toteutuksen kannalta olivat ensiarvoisen tärkeitä. Sopimuksella rajoitettiin yhteydenpitoa tarkoituksena estää huumeiden hankinta. Sopimuksella turvattiin myös henkilökunnan ja muiden asiakkaiden koskemattomuus.

Arvioitaessa A:n kunnan toimintaa on lääninhallituksen mielestä myös otettava huomioon, että kunnalla on useita tapoja järjestää sosiaali- ja terveyspalvelunsa. Vieroitushoidon toteutusta arvioitaessa pitää huomioida, että vieroitushoito vaatii myös potilaan sitoutumista hoitoon, jotta hoito voidaan toteuttaa yhteisymmärryksessä lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

4.4.3

Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen lausunto

Lausuntopyyntö

Terveydenhuollon oikeusturvakeskukselta pyysin lausuntoa siitä, oliko Potilaan korvaushoidon lopettamisessa menetelty lainmukaisesti. Erityisesti pyysin vastausta seuraaviin kysymyksiin:

1.

Oliko asianmukaista lopettaa hoito yleisellä paikalla tapahtuneen toiseen korvauspotilaaseen kohdistuneen väkivaltaisen käyttäytymisen perusteella?

2.

Jos hoidon lopettaminen A:n kunnassa oli asianmukaista, oliko asianmukaista ehdottaa hoidon alasajoa Potilaan vankilassa olon aikana? Vaikka Palveluntarjoaja B:n esitys ei sitonut

vankilan terveydenhuoltohenkilökuntaa, sillä näyttää käytännössä olleen ratkaiseva merkitys hoidon jatkamisen osalta.

3.

Mikä merkitys edellä mainitun hoitosopimuksen rikkomiselle on annettava korvaushoidon b-pettamista koskevassa päätöksenteossa?

Lausunto

Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen antaman lausunnon johtopäätökset olivat seuraavat:

Terveydenhuollon oikeusturvakeskus katsoo, että Potilaan hoidossa Palveluntarjoaja B:n poliinikalla ei ole menetelty kaikilta osin asianmukaisesti. Potilaan korvaushoito päätettiin lopettaa hoitopisteen ulkopuolella tapahtuneen väkivaltateon perusteella, jota ei voida pitää asianmukaisena menettelynä. Oikeusturvakeskus toteaa kuitenkin, että kun kyseisessä väkivaltatapahtumassa toisena osapuolena oli toinen korvaushoitopotilas, päätöstä voi pitää ymmärrettävänä muiden potilaiden ja henkilökunnan turvallisuuden takaamiseksi.

Hoitosopimuksen asianmukainen käyttö saattaa oikeusturvakeskuksen näkemyksen mukaan olla perusteltua päihdepotilailla hoitoyhteistyötä edistävänä työvälineenä, vaikka hoitosopimusta ei voidakaan pitää juridisena asiakirjana. Palveluntarjoaja B:n Potilaan hoidossa käyttämää hoitosopimusta voidaan pitää tiukkana, ja hoitosopimuksen käytössä oli joustamattomuutta. Omalta osaltaan tämä hoitokäytäntö oli saattanut johtaa uusiin hoitosopimusrikkomuksiin ja tilanteen kehittymiseen hoidon lopettamispäätökseen saakka.

Maassamme vallitsevan käytännön mukaan on tapana toteuttaa nopeahko opioidiriippuvaisen potilaan korvaushoidon alasajo osasto-olosuhteissa ja palauttaa potilas "kadulle", jos korvaushoito jostain syystä päätetään lopettaa. Näin oli tapahtumassa myös Potilaan tapauksessa. Oikeusturvakeskuksen näkemyksen mukaan olisi ollut asianmukaista selvittää muita mahdollisuuksia jatkaa Potilaan hoitoa A:n kunnan kustantamana hänen palattuaan vankilasta, kun korvaushoitoa ei katsottu voitavan enää jatkaa Palveluntarjoaja B:llä. Oikeusturvakeskus kuitenkin katsoo, että palvelujärjestelmän yleiset puitteet eivät juuri jättäneet mahdollisuutta vaihtoehtoisille ratkaisuille.

4.4.4

Oikeusturvakeskuksen lausunnon johdosta annetut selitykset

Palveluntarjoaja B:n selityksessä kiinnitettiin huomiota siihen, että Potilas oli Palveluntarjoaja B:n asiakkaana ollessaan kieltäytynyt metadonihoidosta. Tämän vuoksi hoito oli aloitettu buprenorfiinihoitona.

Buprenorfiinihoidon järjestäminen päivittäisenä lääkkeen hakuna on erittäin aikaa vievä ja konfliktimahdollisuuksia sisältävä prosessi. Lääkkeenantokerta kestää 30–45 minuuttia, mihin tulee lisätä mahdollinen odotusaika. Näin vaikeasta persoonallisuushäiriöstä kärsivän potilaan kohdalla olisi ollut asianmukaista aloittaa hoito helposti annosteltavalla metadoniliuoksella.

Palveluntarjoaja B:llä oli syksyllä xxxx muitakin buprenorfiinipotilaita, joiden lääkkeenjako pyrittiin järjestämään samanaikaisesti sairaanhoitajan valvonnassa, koska niukat hoitajaresurssit

eivät riittäneet potilaskohtaiseen annosteluun. Lääkkeenjako-tilanteessa esiintyneiden ongelmien vuoksi päätettiin syyskuussa järjestämään Potilaan lääkkeenjako erillisessä huoneessa.

Hänelle oli tarjottu toistuvasti hoitoa helpottamaan metadonikorvausvaihtoehtoa, mutta hän kieltäytyi siitä johdonmukaisesti. Konfliktitilanteet ja niiden yhteydessä asiaton käytös jatkui päivittäisten lääkkeenjakoikäyntien venyessä kohtuuttomasti. Toiseen potilaaseen kohdistuneen pahoinpitelyn jälkeen hoitohenkilökunta ei nähnyt muuta vaihtoehtoa kuin hoidon alasajon. Vaarana oli, että väkivaltatilanteet olisivat toistuneet poliklinikalla ja kohdistuneet muihin henkilöihin.

Selityksen mukaan Potilaan hoidossa on noudatettu voimassa olevaa lainsäädäntöä ja pyritty tarjoamaan hänelle hyvää hoitoa. Mikäli tavoitteena on hoidon tarjoaminen potilaalle huomioiden kaikkien osapuolten turvallisuus ja hoidolliset näkökohdat, tulee hyväksyä vaikeasti persoonallisuushäiriöisiä potilaita hoidettaessa paikalliset resurssit huomioivat korvaushoitosopimukset ja hoidolle asetettavat rajat. Tulisi myös huomioida, että hoidon toisena sopijaosapuolena korvaushoitopotilaalla on myös velvollisuuksia, eikä vain oikeuksia vaatia tiettyä hoitoa ja sen toteuttamista.

A:n kunnan sosiaali- ja terveystoimella ei ollut lisättävää aikaisemmin antamiinsa selvityksiin.

4.4.5

Oikeudellinen arviointi

Keskeiset säännökset

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Tapahtuma-aikaan oli voimassa sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä (289/2002, jälj. [korvaushoitoasetus](#)). Sen on korvannut uusi samanniminen uusi asetus (33/2008). Asetukset on annettu päihdehuoltolain (41/1986) nojalla. Molempien asetusten 1 §:ssä säädetään, että korvaushoidossa tulee noudattaa päihdehuoltolakia ja potilaslakia. Vuoden 2008 asetuksessa viitataan lisäksi hoitotakuulainsäädäntöön.

Vuoden 2002 korvaushoitoasetuksen 5 §:n mukaan opioidiriippuvaisen hoidon tuli perustua hoitosuunnitelmaan, jossa lääkehoidon lisäksi määritellään myös potilaan muu lääketieteellinen ja psykososiaalinen hoito ja sen seuranta.

Päihdehuoltolain 7 §:n mukaan päihdehuollon palveluja tulee antaa henkilölle, jolla on päihtien käyttöön liittyviä ongelmia, sekä hänen perheelleen ja muille läheisilleen. Palveluja on annettava henkilön, hänen perheensä ja muiden läheistensä avun, tuen ja hoidon tarpeen perusteella. Korkein hallinto-oikeus on todennut, että vaikka päihdehuollon palveluja järjestettäessä on päihdehuoltolain 7 §:n mukaan otettava huomioon hakijan tarve, ei säännös kuitenkaan

takaa hakijalle oikeutta saada päihdehuoltoa nimenomaan hänen haluamallaan tavalla, ellei hänen avun, tuen tai hoidon tarpeensa sitä välttämättä edellytä (KHO 22.9.2000/2366).

Potilaslain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Lisäksi potilaalla on säännöksen mukaan oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Potilaslain 5 §:ssä säädetään, että potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön.

Potilaslain 6 §:ssä säädetään, että potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Viimeksi mainitulla hoidolla tarkoitetaan sellaista hoitoa, joka on potilaan tilaan nähden tarkoituksenmukainen ja jota potilaan hoidosta vastaava lääkäri pitää perusteltuna (Hallituksen esitys 185/1991 vp).

Yleistä hoidon lopettamisen oikeudellisesta arvioinnista

Selvityksistä käy ilmi, että sekä 19.2.xxxx että 13.10.xxxx Potilaan hoidon lopettamista on perusteltu sillä, että hän rikkoi kulloinkin voimassa ollutta hoitosopimusta.

Edellisessä kohdassa mainitussa lainsäädännössä ei mainita hoitosopimusta. Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen lausunnon mukaan hoitosopimuksella ei ole asiakirjana juridista asemaa, mutta sen tiedetään olevan huumeriippuvaisen samoin kuin usein persoonallisuushäiriöisenkin potilaan hoidossa yleisesti käytössä oleva työväline.

Huumeongelmaisten hoitoa koskevassa Käypä hoito -suosituksessa mainitaan mahdollisuus käyttää hoidon tukena hoitosopimusta, jonka tarkoituksena on parantaa potilaan sitoutumista hoitoon ja täten myös hoitotulosta. Lisäksi samanaikaisesti huumeongelman kanssa esiintyvän antisosiaalisen persoonallisuushäiriön hoidossa suositellaan noudatettavaksi selkää ohjelmaa, josta tehdään hoidon alkaessa potilaan kanssa sopimus.¹

Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen liitteenä olevassa päihdelääketieteen pysyvän asiantuntijan lausunnossa todetaan hoitosopimuksista seuraavaa (s. 3): "Kun kyseessä on monia huumeita käyttävä potilas, jolla on lisäksi persoonallisuushäiriö, on hoito kokeneellekin ammatilliselle tai työryhmälle haastavaa ja ajoittain emotionaalisesti hyvin kuormittavaa. Tältä pohjalta täytyy yrittää ymmärtää niitä erilaisia hoitosopimuksia, joita toimintayksiköt ovat laatineet korvaushoitopotilaille. Yhteistä niille on rajojen asettaminen hoidettavalle, vaihdellen ja melko niukasti kuvataan, mitä oikeuksia hoidettavalla on. Hoitosopimuksesta ei voi neuvotella, sen joko hyväksyy tai sitten ei korvaushoitoa aloiteta."

¹ Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Päihdelääketieteen yhdistyksen asettama työryhmä: Huumeongelmaisen hoito. Duodecim 2006;122(5):596–614, s. 607 ja 609.

Nähdäkseni hoitosopimus on hoidossa käytettävä apuväline. Kuten oikeusturvakeskuksen lausunnosta käy ilmi, sillä ei ole välittömiä oikeudellisia vaikutuksia. Hoitosopimus voi kuitenkin ilmaista, millaisin edellytyksin hoitava taho pitää hoitoa lääketieteellisesti perusteltuna (vrt. potilaslain 6 §).

Suhtaudun varauksellisesti lääninhallituksen lausunnossa esitettyyn käsitykseen, jonka mukaan potilas allekirjoittamalla hoitosopimuksen luopuisi eräiltä osin perusoikeuksistaan. Perusoikeuksia koskevassa kirjallisuudessa on suhtauduttu pidättyväisesti siihen mahdollisuuteen, että yksilö voisi luopua perusoikeuksistaan antamansa suostumuksen perusteella. Tämä koskee erityisesti niitä tilanteita, joissa luopuminen ei ole aidosti vapaaehtoisuuteen perustuvaa (esim. Perusoikeudet, WSOY 1999, s. 128 ja 132). Edellä on käynyt ilmi, että korvaushoitopotilaalla ei ole mahdollisuutta neuvotella hoitosopimuksen sisällöstä. Tällöin sopimusta ei voi pitää potilaan omana tahdonilmaisuna ja aidosti vapaaehtoisuuteen perustuvana.

Käsitykseni mukaan terveydenhuollon lainsäädäntöön kuuluu yleisenä periaatteena, että potilaan hoitoa ei voi lopettaa rangaistuksena hänen käyttäytymisestään. Periaate käy ilmi muun muassa siitä, että mielenterveyslain uudistuksen yhteydessä vuonna 2001 korostettiin, että tahdosta riippumattomassa hoidossa olevaan psykiatriseen potilaaseen kohdistettavia rajoituksia ei saa käyttää rangaistuksena (Hallituksen esitys 113/2001 vp, s. 20).

Edellä kerrotun perusteella katson, että potilaan hoidon lopettamista vastoin hänen tahtoaan ei voida perustella pelkästään sillä, että hän ei ole noudattanut hoitosopimusta. Sen sijaan hoitosopimuksen rikkominen voi antaa hoitavalle taholle aihetta harkita, voidaanko hoitoa jatkaa yhteisymmärryksessä potilaan kanssa lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Päätöksenteossa on kuitenkin noudatettava voimassa olevaa lainsäädäntöä, tässä tapauksessa ennen kaikkea päihdehuoltolain ja potilaslain säännöksiä.

Lisäksi on otettava huomioon hallinnon yleisiin oikeusperiaatteisiin kuuluva suhteellisuusperiaate. Tämän periaatteen mukaan viranomaisten toimien on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltavaan päämäärään. Hallintolain (434/2003) mukaan hallinnon yleisiä oikeusperiaatteita sovelletaan viranomaistoiminnan ohella yksityisissä, niiden hoitaessa julkista hallintotehtävää. Päihdepalvelujen järjestäminen kunnan toimeksiannosta on julkisen hallintotehtävän hoitamista.

Hoidon lopettaminen 19.2.xxxx

Selvityksen mukaan hoidon lopettamiseen johtaneet tapahtumat lähtivät liikkeelle siitä, että Potilas kävi hammaslääkärissä yksin eikä odottanut saattajaa. Tästä seurasi ensin varoitus, johon Potilas reagoi aggressiivisesti, minkä jälkeen hoito lopetettiin henkilökunnan ja muiden asukkaiden turvallisuuden vuoksi.

Kuten edellä totesin, hoidon lopettamista ei voi perustella pelkästään hoitosopimuksen rikkomisella. Sen sijaan hoitosopimuksen rikkominen saattaa antaa aihetta harkita hoidon jatkamisen edellytyksiä. Harkinnassa on otettava huomioon edellä mainitut oikeusohjeet.

Nähdäkseni Potilaan hoitoa kuntoutusyhteisössä ei edellä kuvatussa tilanteessa voitu jatkaa yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Mielestäni henkilökunta otti huomioon hänen hoidon

tarpeensa järjestämällä hänelle yöpymispaikan ja sopimalla hänen kanssaan jatkohoidon suunnittelemisesta seuraavana päivänä. Kun seuraavana päivänä tehtiin uusi sopimus hoidon jatkamisesta huumepoliklinikalla, kyse on mielestäni siitä, että hoitoa jatkettiin potilaslain 6 §:ssä tarkoitetulla muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Tämän vuoksi en katso, että Palveluntarjoaja B:n työntekijät olisivat tältä osin menettelleet lainvastaisesti.

Hoidon lopettamisen peruste 13.10.xxxx

Hoidon lopettaminen 13.10.xxxx edellisestä tilanteesta siinä, että Potilaan korvaushoito A:n kunnassa päätettiin lopettaa kokonaan. Asiaa on perusteltu sillä, että toisen korvaushoitopotilaan pahoinpitely merkitsi hoitosopimuksen rikkomista ja Palveluntarjoaja B:n henkilökunnan ja muiden korvaushoitopotilaiden turvallisuuden vaarantumista.

Oikeusturvakeskuksen lausunnon mukaan potilaan oikeutta päästä hoitoon ei voida rajoittaa pelkästään sen perusteella, että hän on käyttäytynyt häiritsevästi tai epäasiallisesti, vaan hoidon tarvetta tulee arvioida lähtien siitä, mitä potilaan terveydentila kyseisellä hetkellä edellyttää. Hoidon antajalla on toisaalta oikeus ja myös velvollisuus ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin muiden potilaiden ja terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvien turvallisuuden ja toimintayksikön yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi. Tämä voi tilannekohtaisen arvioin perusteella merkitä esimerkiksi vartijan läsnäoloa hoitotilanteessa, kuten Potilaan tapauksessa olikin ajoittain tapahtunut. Yksittäisissä tilanteissa voidaan jopa kieltäytyä potilaan vastaanottamisesta, jos hoitohenkilökunnan ja muiden potilaiden henkeen tai terveyteen kohdistuu selvä, konkreettinen uhka, jota ei voida käytettävissä olevilla turvatoimenpiteillä poistaa.

Yhdyn oikeusturvakeskuksen lausunnossa esitettyyn käsitykseen siitä, että korvaushoidon antamisen lähtökohtana on potilaan hoidon tarve. Tämä käy mielestäni ilmi sekä päihde- että potilaslain säännöksistä. Lisäksi on otettava huomioon perustuslaissa julkiselle vallalle asetettu velvoite turvata jokaisen oikeus riittäviin sosiaali- ja terveystalouteihin. Asiassa ei ole kiistetty Potilaan korvaushoidon tarvetta.

Kyse on mielestäni siitä, oliko Potilaan väkivaltaisuudesta aiheutuva uhka muiden henkilöiden turvallisuudella riittävä syy lopettaa korvaushoito hänen hoidon tarpeestaan huolimatta. Saa-dun selvityksen mukaan korvaushoitoa voidaan jatkaa vankilassa, mutta siellä ei aloiteta uusia hoitoja. Hoidon lopettamisella olisi siten ollut potilaalle vakavat seuraukset sekä vankilassa että vankilasta vapautumisen jälkeen.

Minulla ei ole perusteita asettaa kyseenalaiseksi Palveluntarjoaja B:n henkilökunnan arvioita Potilaan väkivaltaisuuuden muodostamasta uhasta muiden turvallisuudelle, etenkin kun otetaan huomioon edellä kohdassa 4.4.4 mainitut, jo aikaisemmin suoritettut erityisjärjestelyt hänen hoitonsa turvaamiseksi. Pidän kuitenkin ongelmallisena sitä, että hoidon lopettamista koskeva päätös tehtiin tilanteessa, jossa Potilas oli vangittuna ja jolloin nähdäkseni oli odotettavissa, että hänet tuomittaisiin vapausrangaistukseen.

Jos hoidon jatkamista Palveluntarjoaja B:n toimintayksiköissä pidettiin mahdottomana, olisi mielestäni oikeusturvakeskuksen lausunnossa esitetyllä tavalla tullut selvittää muita mahdollisuuksia jatkaa Potilaan hoitoa A:n kunnan kustantamana sekä tutkintavankeuden että mahdollisen vapausrangaistuksen jälkeen. Tätä vaatimusta voidaan mielestäni perustella potilaslain 6 §:stä ilmenevällä periaatteella, jonka mukaan potilaan hoidossa on pyrittävä löytämään lääke-

tieteellisesti hyväksyttävä hoitomuoto, jota voidaan toteuttaa yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Lisäksi menettely olisi toteuttanut perustuslaissa olevaa julkisen vallan velvoitetta turvata jokaisen oikeus riittäviin sosiaali- ja terveystalviin.

Koska Potilaan hoito päätettiin lopettaa selvittämättä muita hoitovaihtoehtoja tilanteessa, jossa hän ei muodostanut konkreettista uhkaa Palvelutarjoaja B:n henkilökunnalle tai muille potilaille, katson, että hoidon lopettamiselle ei ole esitetty riittäviä perusteita.

Hoidon lopettamisessa noudatettu menettely

Potilaslain 6 §:n mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Mielestäni säännös edellyttää, että hoitopäätöksistä – joihin myös hoidon lopettaminen kuuluu – on keskusteltava potilaan kanssa ja hänen mielipiteensä on otettava huomioon. Myöskään potilaslain 5 §:ssä olevaa informaatiovelvollisuutta ei käsitykseni mukaan voida täyttää, jos potilaan hoito lopetetaan yksipuoleisesti kuulematta potilasta. Informaation antamisesta on tehtävä merkintä potilasasiakirjoihin (Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjojen laatimisesta sekä niiden ja muun hoitoon liittyvän materiaalin säilyttämisestä, 99/2001, 18 §:n 2 mom.).

Asiakirjoista käy ilmi, että Palvelutarjoaja B:n sairaanhoitaja oli keskustellut Potilaan kanssa tämän ollessa poliisivankilassa. Potilas oli kertonut pitävänsä hoidon alasajoa epäoikeudenmukaisena. Nähdäkseni tätä keskustelua ei voi pitää potilaslain mukaisena kuulemisena. Myöskään Palvelutarjoaja B:n työryhmän lopettamispäätöstä koskevien merkintöjen mukaan Potilaan mielipidettä ei ollut selvitetty eikä otettu huomioon.

Tämän vuoksi katson, että Potilaan hoidon lopettamisesta päätettäessä ei ole menetelty potilaslain mukaisesti.

4.6

Muut kantelussa esitetyt asiat

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katson, että tältä osin asiassa ei ole ilmennyt aihetta epäillä lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

5

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3 ja 4.4 esittämäni käsityksen Palvelutarjoaja B:n ja A:n kunnan sosiaali- ja terveystoimen tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennöksen päätöksestäni myös Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle sekä Länsi-Suomen lääninhallitukselle.